

Semih Sağır

Arş. Gör., Adıyaman Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

Research Assist., Adıyaman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Sociology of Religion

Adıyaman/Turkey

ssagir@adiyaman.edu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3992-3684

Makale Bilgileri

Makale Türü: Kitap Değerlendirmesi/Book Review

Geliş Tarihi: 21.09.2021

Kabul Tarihi: 03.11.2021

Yayın Tarihi: 15.12.2021

Yayın Sezonu: Aralık/December 2021

(Thomas Bauer, Müphemlik Kültürü ve İslâm -Farklı Bir İslâm Tarihi Okuması-, Çeviren: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2020, 408 sayfa, ISBN-13: 978-975-05-2727-2)

Değerlendirmesini yapacağımız *Müphemlik Kültürü ve İslâm* adlı kitabın yazarı olan Thomas Bauer, 1961'de Almanya'nın Nürnberg şehrinde doğmuştur. Gençlik yıllarından itibaren Arap Dili ve Edebiyatı ile ilgilenen Thomas Bauer 1980 yılında Oberasbach'da (Nürnberg yakınlarında bulunan bir yerleşim yeri) tamamladığı lise öğreniminin ardından Friedrich-Alexander Üniversitesi Erlangen-Nürnberg'de İslâm Bilimleri, Semitik Filoloji ve Dilbilim alanlarında yükseköğrenim görmüştür. Bauer, "Eski Arap Şiir Sanatı" adlı çalışması ile 1989 yılında doktorasını tamamlamıştır. Ardından bir yıl Ruprecht-Karls Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışan Bauer, 1991-2000 yılları arasında tekrar Erlangen-Nürnberg Üniversitesi'nde çalışmış ve burada "9 ve 10. Yüzyıl Arap Dünyasında Aşk ve Aşk Şiirleri" adlı çalışması ile 1997 yılında doçentlik unvanını almıştır.

Bauer 2000 yılında Münster Westfälische Wilhelms Üniversitesi'nde İslâm Bilimleri ve Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde profesör olarak görev yapmıştır. Aynı yıl içinde Arapça ve İslâm Bilimleri Enstitüsü'nün direktörlüğüne getirilmiş ve 2002-2005 yılları arasında Münster Üniversitesi'nde Dinî Araştırmalar Merkezi'nin direktörlüğünü yürütmüştür. 2006/2007 akademik yılında Berlin Araştırma Enstitüsü'nde "Belirsizlik Kültürü" (Alm. "Kultur der Ambiguität") projesinde görev almıştır. 2013'te Gottfried Wilhelm Leibniz Ödülü'ne, 2018'de Tractacus Ödülü'ne layık görülmüştür.

Kitabın değerlendirmesine geçecek olursak ilk olarak şunu söyleyebiliriz. Eser toplamda önsöz hariç giriş dahil 10 bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla "Giriş", "Kültürel Müphemlik", "Tanrı Çeşitlemeli Konuşur mu?", "Tanrı Çok anlamlı Konuşur mu?", "Rahmet Olarak Görüş Farklılığı", "İslâm'ın İslâmleştirilmesi", "Sözün Ciddiyeti ve Söz Oyunu", "Zevkin Müphemliği", "Dünyaya Sakin Bakış" ve "Kesinliği Ararken" başlıklarını taşımaktadır.

Yazar kitabın başında öncelikle müphemlik kavramı hakkında bilgi vermektedir. Müphemlikten kendisinin ne kastettiğini belirtmektedir. Müphemliğin muğlaklık değil, çok anlamlılık ifade ettiğine dikkat çekmektedir. Zaten kitap boyunca müphemlik, muğlaklık anlamında, belirsizlik anlamında değil; çok anlamlılık anlamında kullanılmaktadır. Yazar, müphemlik kavramını, insanların ister dille isterse başka iletişimsel edimlerle çok anlamlılık ürettikleri veya çok anlamlılıkla karşı karşıya kaldıkları her duruma teşmil etmenin anlamlı olacağı kanaatindedir. Yani ona göre müphemlik anlamsızlık değil, anlam bolluğudur diyebiliriz. Yazarın üzerinde durduğu çok anlamlılığın, müphemliğin İngilizce karşılığı ise "ambiguity"dir. Ambiguity, sözlükte çok anlamlılık ve müphemliğin yanı sıra anlaşmazlık, muğlaklık, anlatım bozukluğu, anlam kargaşası, şüpheli oluş ve iltibas anlamlarına da gelmektedir.

Bauer, eserinde müphemliğin tarih, felsefe, psikoloji gibi ilimlerde ne ifade ettiğini açıklamaktadır. Deyim yerindeyse o, farklı disiplinlerde müphemliğin izini sürmektedir. Ama bize göre onun en çok önem verdiği, üzerinde en çok durduğu alan kültürdür. Ona göre kültür, son derece fazla müphemlik barındıran bir olgudur. Şunu da belirtmek gerekir ki, müphemlik meselesi hakkında Bauer'in eserinin dışında pek çok eser kaleme almıştır. Mesela bunlardan biri, Amerikalı sosyolog Donald N. Levine (1931-2015) tarafından yazılan Flight From Ambiguity (Müphemlikten Kaçış) adlı eserdir. Thomas Bauer, eserini oluştururken bu ve buna benzer pek çok eserden yararlanmış, onlardan iktibasta bulunmuştur.

Yazar, eserin önsözünde amacını şu şekilde ifade etmektedir: "Bu kitap İslâm dünyasındaki çeşitliliğin algılanmasına katkıda bulunur, İslâm'ın daima çeşitlilik ifade etmiş olduğu, dolayısıyla tek bir "İslâm" olmadığı bilincini güçlendirirse, önemli bir amacı yerine getirmiş olacaktır". Görüldüğü üzere Bauer'in amacı, İslâm dininin pek çok yorum ve fikir ayrılığını bünyesinde barındırdığını ortaya koymaktır. O, bunu yaparken tarihten günümüze İslâm dünyasında ortaya çıkmış pek çok mezhebe, hadis ve tefsir ekolüne, tasavvufi-felsefi yaklaşımlara temas etmektedir.

Yazarın, önsözdeki en çarpıcı ifadelerinden biri de şudur: "İslâm, Doğu Bloku'nun çöküşünden sonra başarıyla onun yerine yeni düşman olarak ikame edildi.

11 Eylül 2001'den çok önce oldu bu". Görüldüğü üzere yazar, Batı'daki İslâm düşmanlığının veya diğer adıyla İslamofobi'nin aslında İslâm'ın özünden kaynaklanan doğal bir süreç olmadığını, belli odaklar tarafından oluşturulduğunu ve k r klendiğini, ayrıca plan ve uygulamanın, sanılanın aksine ABD'deki ikiz kuleler saldırısından çok önce işleme konduğunu vurgulamaktadır. Burada önemli olan bir nokta, Batılı bir yazar ve araştırmacının bu tespitleri yapmış olmasındır. Bu bize yazarın, İslâm'a ve müslümanlara bakışı hakkında bir ipucu vermektedir. Bu konuya daha sonra tekrar dönmeye çalışacağız.

Öte yandan yazar, kitabın giriş kısmında Nobel Fizik  d l  sahibi meşhur Alman fizikçi ve matematikçi Max Born (1882-1970)'un şu sözlerinden alıntı yapar: "Mutlak doğruluk, mutlak kesinlik, niha  hakikat vb. fikirlerin, hiçbir bilime sokulmaması gereken kuruntular olduğuna inanıyorum. Düşüncedeki esneme, günümüz biliminin bize getirdiği en büyük nimet gibi görünüyor bana. Değil mi ki, tek bir hakikatin varlığına ve onun sahibi olduğuna inanmak, dünyadaki bütün kötülüklerin en derindeki köküdür". Burada Max Born'un savunduğu fikirlerin, postmodernist fikirler olduğu gözümüze çarpmaktadır. Çünkü postmodernizmde de mutlaklık yerine görelilik, belirlilik yerine belirsizlik esastır. İşte müphemliği bu yönüyle de değerlendirmek gerekir. Tek anlamlılık-müphemlik tartışması bizi aslında modernizm-postmodernizm çatışmasına götürmektedir. Kitapta da açıkça ifade edildiği gibi, rasyonelleşme süreci olarak modernlik, müphemliğe düşmandır.

Bauer'in eserindeki m phemlikle ilgili temel kavramlar şunlardır: 1- Müphemlik Krizi, 2- Müphemlik Hoşgörüsü, 3- Müphemlik Hoşg r s zl ğ , 4- Müphemlik Kaybı, 5- Müphemliği Giderme. Yazara göre müphemlik hoşgörüsü yüksek kişilikler çok anlamlılık arayışındadırlar. M phemliğe hoşgörüsüz kişilerde ise sansür önlemlerini onaylama eğilimi olabilir. Müphemlik hoşg r s zl ğ nde gri yoktur; ya siyah ya beyaz anlayışı vardır.

Öte yandan yazarın m phemlikle İslâm arasında nasıl bir ilişki kurduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Bu konuda şu tespitleri yapabiliriz. Öncelikle onun müphemlik olgusuna olumlu (pozitif) yaklaştığını söyleyebiliriz. Ona göre eşitmeler tanrısal bir l tuftur, insanlara ek bir yükümlülük doğurmaz. Bununla birlikte o, bütün ideolojiler gibi İslamcılığın da hoşgörüsüz, müphemliğe düşman ve totaliter olduğu kanaatinde-dir. Ona göre modern İslâm'ın müphemliğe olan hoşgörüsüzlüğü de modernliğin bir olgusudur.

Bauer, İslâm dünyasında üç farklı düşünce ekolü tespit eder. Bu ekoller reformist İslâm, ılımlı gelenekselcilik ve fundamentalistler/selefi İslâm'dır. O, haklı bir şekilde reformist İslâm ile fundamentalizm/selefi İslâm'ı aynı kategori içerisinde

değerlendirir. Ona göre bu ikisi birbirlerine karşıt olsalar da, bir üst düzlemde aslında akrabadırlar, çünkü her ikisi de gelenekselcilik karşıtı, mühphemliğe düşman bir tutumdan doğmuşlardır. Bununla birlikte yazarın gerek İslam siyasi tarihi gerekse İslam düşünce tarihi konusunda vukufiyet sahibi olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda onun, geçmişten günümüze İslam dünyasındaki tartışmalar hakkında da bilgi sahibi olduğunu söyleyebiliriz.

Yazarın, eserinde bazı meseleleri izah etmek için şemalara ve grafiklere başvurduğunu da belirtmek gerekir. Bu durum esere hem görsel olarak katkı sunmakta, hem de konunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Yazar, mühphemlik olgusunu ele alırken Kur'an metnine başvurmakta ve Kur'an ayetlerinden örnekler vermektedir. Mesela Kur'anda geçen fa's-saabikat-i sabkan ayeti, eserde ayrıntılı olarak analiz edilmektedir. Bauer, herhangi bir çevirmenin fa's-saabikat-i sabkan ayetini aynı anda altı değişik biçimiyle çeviremeyeceğini belirtmektedir. Ona göre bir çeviri, daima mühphemlikten arındırır ve dolayısıyla özgün metin kadar dipsiz ve kıyasız olamaz. Çevirmenin tercihlerde bulunması gerekir. Ayrıca çeviri, özgün metne göre daha tek yanlı ve ideolojik manipülasyona daha açıktır.

Bunun dışında eser, İslam düşünce tarihindeki çeşitli mühphemlik krizlerine temas etmektedir. Çeşitli örnekler üzerinden bu krizlerin nasıl aşıldığına, nasıl giderildiğine dair bir resim sunmaktadır. Ayrıca eser, İslam tarihi üzerinden modernliğin tek hakikat iddiası ile postmodernizmin çoğulculuğu arasında karşılaştırma yapmaya imkan vermektedir. Bu bağlamda o, modernizm ile postmodernizmi daha iyi anlamaya yardımcı olur.

Kitap, gerek mühphemliğin, gerekse tek anlamlılık ve kesinliğin avantaj ve dezavantajlarını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yazarın mühphemlik yanlısı olduğu hissedilmektedir. Fakat yazar, aşırı mühphemliğin sakıncalarını da göz ardı etmez. Bu bağlamda "mühphemliği terbiye etme" kavramsallaştırması yapar. Mühphemliği, çok anlamlılığı ehliileştirmek olumlu bir şey olarak değerlendirilirken, mühphemliği bertaraf etmek ise olumsuz olarak değerlendirilmektedir.

Eserin dilinin çok ağır olmadığını söyleyebiliriz. Ancak yer yer anlaşılması zor, uzun cümlelerle karşılaşmaktayız. Ayrıca yazar, ele aldığı konularla ilgili sayısal verilerden sıkça yararlanmaktadır. Yazarın kronolojiye dikkat ettiğini de ifade etmek gerekir.

Eserde önce Kur'an üzerine olan tartışmalara, farklılıklara ve görüş ayrılıklarına daha sonra hadis konusundaki ayrılıklara değinilmektedir. Ayrıca Buhari ve

Müslim gibi çeşitli hadis derlemelerinin oluşum sürecine değinilmekte ve bunlar hakkında bilgi verilmektedir. Öte yandan yazarın, ele aldığı konulara hakim olduğu görülmektedir. Bazen konunun en ince ayrıntılarına dahi temas eder ve bunlar hakkında bilgi verir.

Yazar, bazı konularda kendi görüşünü net olarak ortaya koyar; kendi fikrini beyan etmekten çekinmez. Mesela o, İbn Hacer el Askalanî'nin, bir hadisin mütevatir sayılabilmesi noktasında herhangi bir rakam vermenin doğru olmadığı görüşüne kesin olarak katıldığını ifade etmektedir. Ayrıca İslâm'da dinî söylemlerin ilke olarak dünyevî söylemlerden daha önemli oldukları telakkisinden kurtulmak gerektiğini de ısrarla ve sürekli olarak vurgulamaktadır.

Kitapta tefsirden hadise, İslâm hukukundan diğer İslâmî ilimlere varıncaya dek İslâm alimleri arasındaki görüş farklılıkları büyük bir titizlik ve dikkatle ele alınmaktadır. Bu bağlamda İslâm düşünürleri arasındaki görüş farklılıkları çeşitli örnekler üzerinden açıklanmakta ve işlenmektedir. Mesela kitapta İslâm hukukçuları arasındaki görüş farklılıkları işlenirken telef olmuş hayvanın derisinin kullanılıp kullanılmayacağı meselesi üzerinde durulmaktadır. Bu konuda Maliki, Hanefi, ve Şafi hukuk okullarının tavrının ne olduğu çeşitli şemalarla ifade edilmektedir.

Yazar, tefsir, hadis ve İslâm hukukundaki farklı anlamların, görüşlerin yanı sıra Arap dilindeki mühphemlik, çok anlamlılık mevzusuna da değinmektedir. Bu bağlamda ezdâd türü Arapça'daki zıt anlamlı sözcükleri bir araya getiren eserlere temas etmektedir.

Eserde, esasen bütüncül, kesinlikli, yekpare bir İslâm tarihi okuması yerine farklılıkları merkeze alan bir İslâm tarihi okuması yapılmaktadır. Bu bağlamda eser, okuyucuya İslâm tarihi boyunca oluşan farklı fikirleri, fetvaları, görüşleri, tavırları bilme, anlama ve keşfetme imkanı sunmaktadır. Elbette bunu yaparken söz konusu farklılıkların sebeplerini de ortaya koymaktadır. Örneğin kitapta "müfessirler Kur'an'ı neden farklı şekillerde yorumlamışlardır?" veya "İslâm hukukçuları bir konu hakkında neden farklı fetva vermişlerdir?" sorularına tatmin edici cevaplar bulmaktayız.

Kitapta İbn Useymin ve İbn Cezeri gibi isimler etraflıca ele alınmakta ve bunların görüşlerine fazlaca yer verilmektedir. Özellikle İbn Useymin'in fikirlerinden hareketle selefilik hakkında saptamalar ve değerlendirmeler yapıldığını görüyoruz. Yazarın selefilikle ilgili olarak yapmış olduğu dikkat çekici tespitlerden biri şudur: "Selefilğin la mezhebiyye (mezhep karşıtı) tutumu, klasik İslâm hukukunda bir mühphemliğe hoşgörüsüzlük reformudur".

Öte yandan kitapta çeşitli yazar, düşünür ve tarihçilerden doğrudan alıntılar yapıldığını belirtmek gerekir. Ayrıca yazarın eserde yoğun olarak kullandığı bir kavram gözümüze çarpmaktadır. Bu kavram "ilahiyat"tır. Bauer, eserinde "ilahiyat" kavramını çeşitli bağlamlarda sıkça kullanmaktadır. Ama onun bu kavram ile kastettiği kelimedir.

Bunun dışında yazarın biraz liberal bir anlayışa sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla selefi düşünceye de olumsuz baktığı hissedilmektedir. Zaten eserde bazı kişiler ve fikirler sert bir üslupla eleştirilmektedir. Mesela İbn Kesir için "İslam fikir tarihinin en dar kafalı softalarından biri" denir. Bu ve benzeri ifadelerden yola çıkarak eserin yer yer sataşma içerdiğini söyleyebiliriz.

Öte yandan yazarın yorumlarının genellikle mantıklı ve tutarlı olduğunu ifade etmemiz gerekir. Ayrıca yazar, işlediği konuyu bulanık hale getirmemekte, aksine açıklığa kavuşturmuştur. Kitaptaki fikirler ve olaylar da geniş bir zeminde bağlamına oturtulabilmiştir.

Şunu da belirtmek gerekir ki yazar konusuna odaklanabilmiştir. Yazarın yaklaşımı, meseleleri ele alış biçimi, okuyucunun konuyu daha iyi anlamasına yardımcı olmaktadır. Zaten kitabın anlaşılması genel olarak kolaydır. Ancak yer yer metnin anlaşılmasını güçleştirecek şekilde ağır ifadeler ve yoğun bir jargon kullanımını söz konusudur.

Eserin yazımında yararlanılan kaynaklar, genellikle basılı dokümanlardan oluşmaktadır. Ayrıca yazarın çoğunlukla birincil kaynaklara referans verdiğini görüyoruz. Mesela Goldziher'den bahsediyorsa Goldziher'in kendi eserine atıf yapmaktadır. Keza Brockelmann'ın bir görüşünü aktarırken direkt olarak onun GAL diye bilinen eserine referans vermekte, o eseri kaynak olarak göstermektedir. Başkalarının Brockelmann hakkında yazmış olduğu makale veya kitaplara başvurmakta (ikincil kaynaklar). Aynı durum İbn Cezeri, Maverdi, İbn Useymin, Gazali gibi isimler için de geçerlidir. Özellikle İbn Cezeri'nin *Kitâb-ün-neşr fil-krâat-il-aşr* adlı eserinden ve İbn Useymin'in *Usul fi't-Tefsir* adlı eserinden pek çok alıntı yapıldığını söyleyebiliriz.

Bauer'in *Müphemlik Kültürü ve İslâm* adlı eserine getirebileceğimiz bir eleştiri şu olabilir. Kitap, gerçekten İslam düşüncesindeki çeşitliliği ve farklılığı iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak kronolojik bir sınırlama olması, kitabın zayıf yanlarından birini oluşturmaktadır. Yazarın ele aldığı kişiler, olaylar, düşünceler, olgular genellikle İslam tarihinin miladi yedinci ile on dördüncü yüzyıllarını kapsamaktadır. Yeni Osmanlı dönemi düşünürlerine ve olaylarına kitapta neredeyse hiç yer verilmemiştir.

Kitaba yönelik bir başka eleŐtirimiz daha vardır. Yazar, metnin pek çok yerinde Wikipedia'yı kaynak olarak göstermiŐtir. Halbuki Wikipedia yeteri kadar güvenilir bir kaynak değildir ve akademik çalıŐmalarda kullanılmaması gerekir. Wikipedia güvenilir bir kaynak olmadığından ötürü, eserde ona referans verilmesi, eserin güvenilirliğini zedelemektedir.

Bauer'in değerlendirmesini yaptığımız eserinin, İslam dünyasındaki çeŐitliliĐe, çok anlamlılığa ve farklılığa dikkat çektiğini yukarıda ifade etmiŐtik. Fakat yazar, "İslam'ın İslamleŐtirilmesi" olarak adlandırdığı bazı tutumların İslam dünyasındaki müphemliği, çeşitliliği, çoğulluğu göz ardı ettiğini ve görünmez kıldığını vurgulamaktadır. Bunun yanında söz konusu tutumların monolitik bir İslam -dinî kültür kurgusu oluŐturduĐunu iddia etmektedir. Yazar kitabın "İslam'ın İslamleŐtirilmesi" baŐlıklı altıncı bölümünde bu tutumları Şu Şekilde sıralamaktadır:

- 1- "İslâmî tanımıyla ("İslâmî kültür, tıp, sanat, edebiyat"), dine uzak sahalara da dinî bir aidiyet atfedilir.
- 2- Din  olmayan söylemler İslâmî kültür açısından atipik veya önemsiz ilan edilir veya hiç dikkate alınmaz. Din  unsurların bariz bir rol oynadığı sahalardaki ( rn. hukuk) gayri dinî unsurlar için de aynısı geçerlidir.
- 3- Bir sahada farklı söylemler varsa, toplumsal konuyla ilgili bir sorgulamaya gitmeksizin, Batı'nın dine dair tasavvurlarına en uygun olanı belirleyici addedilir.
- 4- Dinî bir söylemle l din  bir söylem bir arada bulunuyorsa, dinî söylem norm, diğeriyse sapma olarak kabul edilir.
- 5- Farklı dinî söylemler yan yana var oluyorsa, Batılı ölçütlere göre "en muhafazak r" olanı, İslâm'ın " z n " en iyi yansıtan "ortodoks" norm olarak kabul edilir.

Öte yandan yazarın, okuyucunun anlamını bilmesinin d Őuk ihtimal olduğu bir çok terimin anlamını eserde parantez içinde verdiğini görüyoruz. Mesela edebi bir terim olan "muhafara", eserde parantez içinde "söz müsabakası" Őeklinde açıklanmıŐtır. Yine yazar, "apolojetik" kelimesinin anlamını da parantez içinde "savunmacı-mazeret  i" Őeklinde vermiŐtir. Bu durum metnin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Bunun dışında yazarın ele aldığı konuya hakim olduğu görülmektedir. Mesela hadis alanında müphemliği ele alırken, bir hadis uzmanı kadar; dil alanında

müphemliği ele alırken, bir dil bilimci kadar konuyla ilgili terimlere ve literatüre hakim olduğu göze çarpmaktadır.

Yazar, çeşitli konularda Doğu ve Batı'nın tutum ve tavırları arasında karşılaştırmalar yapmaktadır. Bunu yaparken, Batı'nın Doğu'ya bakışını (çeşitli konularda ve değişik açılardan), Doğu'ya karşı olan tutumunu ve Doğu'yu algılama biçimini eleştirmekte ve kendi medeniyetine (mensubu olduğu Batı medeniyetine) dair bir özeleştiri yapmaktadır. Yazarın böyle bir özeleştiriye çekinmeden yapabilmesi, gerçekten takdire şayandır. O, İslam dünyasında olup biten her şeyin (bilhassa olumsuz şeylerin) sorumlusunun Batı tarafından İslam dini olarak gösterilmesine karşı çıkar, bunu tasvip etmez ve eleştirir.

Yazarın Batı'ya yönelik ikinci bir eleştirisi daha vardır. Bu noktada o, Batı'nın müphemliğe yeteri kadar hoşgörülü olmadığını iddia etmektedir. Batı'nın kolektif bilincinde aynı anda doğru olabilecek iki veya daha fazla hakikatin olabileceği ihtimalinin öngörülmediğini vurgulamaktadır.

Yazarın Batı dünyasına dair eleştirileri bunlarla sınırlı değildir. O, bir başka eleştirisini de şu cümlelerle ortaya koymaktadır: "Batı ne zaman herhangi bir Batılı yazarın eserleri Yakın Doğu'da yasaklanacak veya sansürlenecek olsa 'skandal' çılgılığı koparıırken, kendi geleneğinde de en azından aynı ağırlıkta sansürün ve otosansürün hüküm sürdüğü genellikle bilinmez".

Bauer'in, Batılı bir araştırmacı olmasına rağmen, İslam tarihini ve İslam kültürünü değerlendirirken mümkün olduğunca objektif olmaya özen gösterdiğini ve meselelere önyargılı yaklaşmadığını söyleyebiliriz. Nitekim o, İslam tarihi ve medeniyetini incelerken bazı oryantalistlerin yaptığı gibi olumsuz, istenmeyen olay ve olgulara saplanıp kalmaz. Karalama, kötüleme amacı gütmaz. Aksine İslam kültür ve medeniyetinde pek çok pozitif (olumlu, takdire şayan) düşünce, tutum ve davranışın bulunduğunu hiç çekinmeden vurgular. Mesela o, İslam dünyasının modern öncesi dönemde müphemliğe hoşgörülü olduğunu savunur. Ona göre İslam dünyası 19. yüzyıla kadar müphemlik hoşgörüsünü korumuştur. Bu yüzden de Avrupa'daki şiddetli dinî çatışmalar, İslam toplumunda en azından o ölçekte yaşanmamıştır.

Yazara göre demokrasinin Batı'da başarılı olmasının sebebi de, Batı'nın müphemlik hoşgörüsüne uzun süre sahip olmamasıdır. Bauer, Avrupa'nın esasen müzik ve sanatta müphemliğe hoşgörülü olduğunu ve bu alanların istisna olduğunu savunmaktadır. Batı dünyasının bugün bile açıkça müphemliğe hoşgörülü olarak tanımlanamayacağını söylemektedir. Bu bağlamda onun şu cümlelerini aktarmak yerinde olacaktır: "Batı'nın uğursuz müphemlik korkusu, hakikat takıntısı, ve evrenselleştirme hırsı zinciri bugün hâlâ canlı gibi görünüyor bana".

Sonuç olarak, Thomas Bauer'in *Müphemlik Kültürü ve İslam* adlı kitabında Batı'ya müphemlik hoşgörüsü konusunda çok net ve açık eleştiriler getirildiğini söyleyebiliriz. Bize göre müphemlik, aslında modernizm-postmodernizm bağlamında da tartışılabilecek bir konudur. Çünkü modernizm ve postmodernizmde mutlak hakikat/görelilik gibi zıt yaklaşımlar söz konusudur. Kitabın yazarı Thomas Bauer, aslında post-modernist yaklaşımı benimsemektedir. En azından post-modernizme yakın duruyor diyebiliriz. Nitekim kitabın Nobel dll fizikçi Max Born'un şu cümleleriyle bitmesi tesadüf olarak görülmemelidir: "Mutlak doğruluk, mutlak kesinlik, nihai hakikat vb. fikirlerin, hiçbir bilime sokulmaması gereken kuruntular olduğuna inanıyorum".Bu bağlamda kitabın yazarı Thomas Bauer'in, Batı'nın özellikle İslam dünyasıyla ilişkisinde Max Born gibi entelektüellerin izinden gitmesi gerektiğini açık bir şekilde söylediğini de son söz olarak eklemeliyiz.